

УДК 378.011.3-051:615.85

ORCID 0000-0002-1091-6878

DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2019.5.201342>

ВИКОРИСТАННЯ ВОРКШОПІВ У ЕСТЕТОТЕРАПЕВТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ШКОЛИ І СТУПЕНЯ

Юлія Кулімова

Реформування вітчизняної освіти характеризується трансформацією професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Так, у статті актуалізується запровадження інтерактивних педагогічних технологій естетотерапії в ЗВО, які здатні згармонізувати освітній простір вишу, стимулювати мотивацію майбутніх педагогів до навчання, підтримати творчу індивідуальність кожного студента та ін. Авторка зазначає, що усталена освітня традиція фахової педагогічної освіти є достатньо стандартизованою, та такою, що призводить до зниження ефективності цього процесу та зводить нанівець міжособистісну взаємодію викладача і учнів під час навчання.

Визначено, що актуальною та ефективною формою інтерактивно-динамічного навчання з огляду на підвищення естетотерапевтичної освіти майбутніх вчителів початкової школи є метод воркшопу, який дозволяє у комфортній і невимушеній обстановці засвоїти знання й сформувані вміння обраного фаху. Висвітлено поетапну методіку здійснення естетотерапевтичної підготовки студентів у процесі проведення воркшопу (формулювання мети та кінцевого результату заняття; визначення конкретних естетотерапевтичних технік та вправ для різних етапів воркшопу; планування часових меж, теми, ключових питань та необхідних ресурсів; формулювання власного «педагогічного меседжу»); розкрито особливості використання «карти розуму» (mind-map) для ефективного планування естетотерапевтичної підготовки майбутніх вчителів школи І ступеня у процесі проведення воркшопу. Схарактеризовано особливості застосування окремих естетотерапевтичних вправ (фототерапевтична техніка «Розмова», вправа «Оратор», пісочна методика «Створення власного світу») у процесі організації воркшопів.

Ключові слова: воркшоп, драматизація, естетотерапія, педагогічний тренінг, початкова школа, професійна підготовка, сторітеллінг.

Постановка проблеми. Розбудова української держави зосереджена на вдосконаленні якості освіти, розвитку творчої, вільної, активної та ініціативної особистості. Інтеграція до європейського простору, еволюція освітніх орієнтирів, стрімке старіння інформації, інтенсифікація навчального процесу та його відірваність від реального життя, різновекторність навчально-виховних впливів на особистість, докорінні зміни у структурі освіти – все це, та багато іншого викликають термінову трансформацію професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи.

Зазначені аспекти актуалізують пошук нового змісту і напрямів модернізації вищої освіти в Україні, що відповідають стандартам міжнародного співтовариства й сучасним реаліям. Реакція освітнього простору на сучасні зміни має бути миттєвою та такою, що спрямована на підготовку креативних, прогресивно адаптованих педагогів, здатних швидко адаптуватися до змін, з легкістю оволодіти новими технологіями навчання і виховання, постійно підвищувати свій професійний рівень та розуміти своїх вихованців розумом і серцем.

© Ю. Кулімова, 2019

Відтак, в основу професійної підготовки вчителів нового типу мають бути запроваджені прогресивні педагогічні технології, які гармонізують та оптимізують освітній простір педагогічного вишу, стимулюють зацікавлене ставлення майбутніх педагогів до теоретичних знань, формують в них стійку систему форм і методів фахової діяльності і в той же час підтримують творчу індивідуальність кожного, сприяють засвоєнню ефективних та нестандартних способів вирішення професійних проблем.

Метою статті стало обґрунтування теоретичних засад та висвітлення досвіду практичного використання воркшопів як інноваційної технології навчання в естетотерапевтичній підготовці майбутніх вчителів початкової школи.

Аналіз літературних джерел. Вивчення наукової літератури у галузі педагогіки, психології, мистецтва, філософії та ін. свідчить, що питаннями оновлення цілісної системи сучасної освіти та підходів до розвитку її суб'єктів займалися В. Андрющенко, О. Башкір, І. Богданова, П. Вайль, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Лавриченко, С. Литвиненко, О. Федій та ін. Вчені доводили, що нині відбувається зростання інтегративних та диференційних процесів в освітньому просторі, тому особливої уваги заслуговує необхідність упровадження в ЗВО нових інтерактивних та терапевтичних педагогічних технологій. Дослідники наголошували також на тому, що вища освіта сьогодні має орієнтуватися на такі нестандартні форми професійної підготовки, як: фокус-група, аукціон педагогічних ідей, дидактична майстерня (Bashkir, 2018), педагогічний тренінг, драматизація, арт-терапевтичні заняття, майстер-класи, сторітеллінг, воркшоп, педагогічний коучинг та ін.

Виклад основного матеріалу. Усталена освітня традиція, що визначає організаційно-методичні засади професійної освіти майбутніх учителів початкової школи в ЗВО є достатньо стандартизованою та, на думку деяких авторів, дещо застарілою. Так, П. Вайль, Дж. Вос, Г. Драйден, Д. Рісман, К. Фопель та ін. виокремлюють провідні ознаки навчання такого типу: вимагає значних ресурсів; цілі професійної підготовки заздалегідь визначені та передбачають строгого дотримання правил та послідовності виконання завдань; міжособистісна взаємодія в учбовій групі не має істотного значення; просторове облаштування аудиторії є значно типовим та стандартизованим (Драйден, 2005). Окрім того, варто зауважити, що така організація навчання уодноманітнює фахову освіту майбутніх вчителів початкової школи (стимулом навчання слугує оцінка або отримання стипендії; зорієнтованість навчання на знаходження «правильної відповіді»; навчання є системою контролю знань і поведінки студентів). Як наголошує С. Литвиненко, дана освітня традиція створює достатньо жорсткий і обмежений «контекст» навчального процесу, що призводить значної конкуренції учнів (студентів) між собою, зниженні міжособистісної взаємодії в процесі навчання (Литвиненко, 2014). Тому, на наш погляд, професійна підготовка сучасного вчителя початкової ланки освіти має бути спеціально організованою та зорієнтованою на такі аспекти: кофмортна та мотивуюча освітня атмосфера, емоційне розкриття та творче самовиявлення, що, як зазначає О. Федій, є «нормою існування будь-якої особистості та основою її самовираження, саморозвитку та самореалізації в навчально-виховному процесі» (Федій, 2010). Саме така організація сприяє досягненню стану максимальної працездатності студентів та попереджує виникнення різних навчальних труднощів (емоційне напруження, стрес, нездорова конкуренція, відсутність активної міжособистісної взаємодії тощо).

Зважаючи на вище зазначене, традиційна освітня модель професійної підготовки потребує застосування таких форм, методів і технологій навчання, що сприяють формуванню й розвитку особистості майбутнього вчителя, його самостійності, готовності до співробітництва, творчості та здатності приймати рішення. У цьому сенсі зростає значення діалогу як засобу побудови нової системи педагогічних стосунків, оскільки діалог передбачає зіткнення думок, ідей, активний

пошук істини (Литвиненко, 2014). Як засвідчують численні психолого-педагогічні дослідження (К. Баханова, Н. Ємельянова, І. Вачкова, О. Вербицького, Л. Петровської, Н. Платонові, О. По-метуна, М. Скрипника та ін.) інтерактивно-динамічне навчання, спрямоване на активізацію пізнавальної діяльності студентів за допомогою організації міжособистісної взаємодії в студентській групі, здійснює позитивний вплив на пізнавальний та особистісний розвиток студентів.

Актуальною та ефективною формою інтерактивно-динамічного навчання з огляду на підвищення естетотерапевтичної освіти майбутніх вчителів початкової школи є *воркшоп* (від англійського слова *workshop* – «майстерня», «цех»). Останнім часом такий спосіб організації фахової освіти використовується для позначення особливої технології роботи з групою дорослих, у якій переважають інтерактивні форми роботи та провідна роль у здобутті знань і прийнятті рішень належить активності самих учасників навчальної групи (Фопель, 2003). Сучасні науковці вирізняють *дидактичний воркшоп* як інтенсивний навчальний захід, де учасники в процесі самостійної інтенсивної групової взаємодії між собою та модератором (викладачем) навчаються перш за все, завдяки власній активній роботі (Зімовін, 2017). На переконання О. Зімовіна, технологія воркшопів має свою специфічну особливість – в процесі навчання теорія не існує без практики, а освіта відбувається завдяки власній активній роботі учасників, що є головним у естетотерапевтичній підготовці майбутніх педагогів, адже вона є практико-орієнтованою за своєю суттю. В цьому сенсі воркшоп протиставляється усім іншим видам навчання, які можуть припускати більшу чи меншу пасивність учасників (лекція, семінар, бесіда, тренінг тощо) (Зімовін, 2017), дозволяють у комфортній і невимушеній обстановці засвоїти альтернативні розумові моделі й сформувати навички продуктивних, творчих підходів й креативного мислення (Литвиненко, 2014).

Роль викладача (модератора) воркшопу полягає не лише у викладанні теоретичного матеріалу, а у активізації групи, посередництві між учасниками, оптимізації процесу здобуття знань й пошуку рішень, що відповідно відбивається в його *функції фасилітатора*, яка покликана підтримати майбутніх вчителів початкової школи у прагненні до пізнання, сформувати в них почуття задоволення і насолоди від освітнього процесу. В такому випадку підвищується налагодження тісного взаємозв'язку викладача зі студентами, посилюється можливість реалізації індивідуального підходу до кожного студента, підкріплюється можливість розкриття неповторної природи творчої особистості майбутніх педагогів, шляхом використання засобів терапевтичного впливу: казки, гри, спілкування, мистецтва (образотворче, музичне, хореографічне, літературне тощо), природи тощо.

З огляду на специфіку естетотерапевтичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи, воркшоп має певні особливості організації. Пропонуємо власну інтерпретацію методики О. Зімовіна (Зімовін, 2017) щодо *планування та проведення воркшопу*:

1. Насамперед необхідно *сформулювати мету та кінцевий результат заняття*: наприклад, опановуючи технології використання арт-терапії у роботі вчителя школи I ступеня, ми прагнемо висвітлити студентам історичні передумови становлення арт-терапії як науки, розкрити існуючі арт-терапевтичні наукові школи та методики, і в той же час, бажаємо, щоб студенти навчилися використовувати певні арт-терапевтичні технології на різноманітних навчальних предметах у всіх класах початкової школи.

2. *Визначте конкретні естетотерапевтичні техніки та вправи для різних етапів воркшопу*: модератору (викладачу) варто чітко установити які вправи (сократівський діалог, метод драматерапії, ритмопластики, методика «пісочний лист», «терапевтична фотографія» та ін.) він буде використовувати для розминки, навчання, активного оцінювання, групової дискусії тощо. У процесі упровадження обраних вправ важливо щоб модератор лише підтримував та допомагав організувати навчання, тобто він швидше за все має «йти за групою, ніж вести її».

3. *Продумайте часові межі воркшопу*: необхідно спланувати скільки часу знадобиться, щоб зреалізувати всі намічені заходи та досягти поставленої мети; варто зазначити, що зазвичай воркшоп триває близько трьох годин, проте в межах вищого навчального закладу варто орієнтуватися на одну академічну годину, щоб максимально активізувати студентів та не втратити їх увагу.

4. *Сплануйте теми та ключові питання*: оскільки воркшоп є полілогічним за своєю суттю, то модератору варто визначитися із основними теоретичними аспектами та провідними питаннями, які потрібно розглянути; головним у цьому сенсі є практико-орієнтованість подачі інформації та активності самих учасників, тобто викладач розповідає якомога менше та сприяє проявленню студентами ініціативи.

5. *Сформулюйте максимально точно ваш особистий «педагогічний меседж»*: варто визначитися з тим, що ви хочете, щоб зрозумів кожен із студентів в результаті проведення воркшопу; особисте послання не обов'язково промовляти вголос, головне – щоб самі учасники дійшли того самого, що й ви.

6. *Визначтеся із ресурсами*: необхідно продумати матеріально-технічне забезпечення (фарби, олівці, ножиці, папір, пісочниця, колекція міні-фігурок, пісок, фотографії, ноутбук, мультимедійна дошка тощо) та просторове заповнення аудиторії (розміщення парт, стільців, ігровий майданчик та ін.).

Для того, щоб ефективно спланувати проведення воркшопу в межах естетотерапевтичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи, доцільно створити своєрідну «карту розуму» (*mind-map*). За рекомендацією К. Фопеля, ця карта являє собою аркуш паперу, в центрі якого варто написати основну ідею або питання воркшопу, а потім розмістити довкола все, що є важливим і необхідним на даному занятті (див. покроковий опис планування та проведення воркшопу) (Фопель, 2003).

Специфіка естетотерапевтичної підготовки майбутніх вчителів школи I ступеня полягає у тісному взаємозв'язку теорії та практики, адже у процесі професійної діяльності вчитель має у цікавій, невимушеній та доступній формі подати конкретний навчальний матеріал. Окрім того, у початковій школі навчання є нероздільним з вихованням, адже навчаючи учнів, педагог виховує в них певні морально-етичні цінності, а виховуючи – навчає правилам і нормам поведінки. У такому сенсі, головним критерієм вибору естетотерапевтичних технік та вправ під час проведення воркшопу є їх двовекторність впливу на студента (учня) – як активного суб'єкта освітнього процесу та викладача (вчителя) як організатора та модератора навчально-виховної взаємодії. Так, у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка на кафедрі початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання під керівництвом професора О. Федій здійснюється естетотерапевтична підготовка майбутніх вчителів початкової школи, яка активно зреалізовується у різних інтерактивних формах (метод сократівського діалогу, педагогічний тренінг, воркшоп, лекція-візуалізація, лекція-дискусія, педагогічна драматизація, психодрама, відпрацювання естетотерапевтичних ігор та завдань творчо-педагогічного характеру тощо). Зокрема, традиційним стало використання наступних естетотерапевтичних вправ у процесі організації воркшопів зі студентами спеціальності Початкова освіта:

Фототерапевтична техніка «Розмова». Зміст: студентам пропонується принести фотографії, що відображають їх захоплення. Після цього вони мають, не вступаючи у вербальний контакт, спілкуватися за допомогою фотографій, показуючи їх один одному і висловлюючи своє ставлення до них через малюнки, міміку та жести. Після того як студенти покажуть один одному фотографії, вони починають створювати композиції у формі плакату або міні-альбому-книжки, який би передавав їх спільні і відмінні риси. Після створення композицій, спільно їх обговорюють (Копытин, 2006). Використання даної техніки дозволить викладачу досліджувати внутрішній світ майбутніх педагогів, розвивати їх міжособистісну компетентність і навички спільної діяльності, актуалізувати творчі можливості та створювати освітню атмосферу взаємної підтримки та креативу.

Вправа «Оратор» (виконується в трійках або четвінках). Зміст: кожному студенту пропонується написати на аркуші паперу значення 10 будь яких слів, а потім ними обмінятися з іншими учасниками. Потрібно описати значення слова так, щоб слово було вгадано за короткий час. Важливо, щоб студент описував поняття максимально стисло і чітко. Вправа стимулює розвиток мовної креативності, здатності швидко знаходити точні та ефективні мовні засоби для результативного спілкування, зменшує страх публічних виступів і зміцнює впевненість у собі (Тарарина, 2013).

Пісочна методика «Створення власного світу» (може проводитися як індивідуально з кожним студентом, так і з групою вцілому). Зміст: студентам пропонується у спеціальному ящику з чистим просіяним піском із колекції мініфігурок створити власний світ або пісочну картину на будь-яку тему (наприклад, «Моя професія», «Наша група», «Світ дитинства» тощо). Процес створення пісочної картини має супроводжуватися розповіддю студента про головних героїв світу, їх взаємовідносини, правила поведінки, існуючі цінності тощо. Головне завдання модератора – задавати необхідні уточнюючі запитання та не втручатися у пояснення авторів (студентів). Після розповіді відбувається спільний груповий аналіз здійсненої роботи. У процесі проведення аналізу викладач має особливу увагу звертати на розміщення використаних фігурок у пісочниці, адже воно має символічне навантаження: пісочницю умовно поділяють на три частини по вертикалі і по горизонталі (кожен сектор відповідає за думки, мрії чи фантазії авторів, а також уточнює часові простори: минуле, теперішнє і майбутнє) (Ель, 2007).

Висновки. Побудова нової освітньої парадигми потребує перезавантаження теоретичної складової навчального процесу, його практичну орієнтацію, а також вироблення адекватної педагогічної стратегії для формування самостійної, вільної та відповідальної особистості XXI століття. В цьому сенсі особливої ваги набуває естетотерапевтична підготовка майбутніх вчителів початкової школи, яка сприяє гармонізації та оптимізації освітнього простору ЗВО та сприяє засвоєнню ефективних та нестандартних способів вирішення професійних проблем. Здійснення такої підготовки можливе за умови використання інноваційних інтерактивних технологій – зокрема воркшопу, який допомагає сформувати у студентів мобільність, навички активної міжособистісної взаємодії, швидкості й ефективності реакції в критичних ситуаціях, гнучкості й адаптивності до змін, що забезпечує на цій основі конкурентоспроможність майбутніх вчителів відповідно до європейських стандартів і найкращих вітчизняних освітніх традицій. Перспективність подальших досліджень убачаємо у вивченні науково-методологічних та організаційно-методичних засад використання методу воркшопів у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців інших педагогічних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

- Драйден, Г. (2005). *Революція в навчанні*. Львів: Літопис.
- Зімовін, О. (2017). Воркшоп як формат професійного навчання. *Оплата праці*, 4/1. Взято з <https://i.factor.ua/ukr/journals/ot/2017/february/issue-4/1/article-25440.html>
- Копытин, А. И. (Ред.). (2006). *Арт-терапия – новые горизонты*. Москва: Когито-Центр.
- Литвиненко, С. А. (2014). Використання воркшопів у підготовці майбутніх психологів до професійної діяльності. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*, 9. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_9_5.
- Тарарина, Е. (2013). *Практикум по арт-терапии: шкатулка мастера*. Луганск: Элтон-2.
- Федій, О. А. (2010). *Теорія і практика підготовки педагогів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності*. (Дис. д-ра пед. наук). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ.
- Фопель, К. (2003). *Эффективный воркшоп. Динамическое обучение*. Москва: Генезис.
- Ель, Г. Н. (2007). *Человек, играющий в песок. Динамическая песочная терапия*. Санкт-Петербург: Речь.
- Bashkir, O. I. (2018). Modern formats of professional development of educational community. *Innovative solutions in modern science*, 3(22), 116-128.

REFERENCES

- Bashkir, O. I. (2018). Modern formats of professional development of educational community. *Innovative solutions in modern science*, 3(22), 116-128.
- Draiden, H. (2005). *Revoliutsiia v navchanni [A revolution in learning]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
- El, G. N. (2007). *Chelovek, igraushchii v pesok. Dinamichnaia pesochnaia terapiia [Man playing in the sand. Dynamic sand therapy]*. Sankt-Peterburg: Rech [in Russian].
- Fedii, O. A. (2010). *Teoriia i praktyka pidhotovky pedahohiv do vykorystannia zasobiv estetoterapii u profesiinii diialnosti [Theory and practice of preparing teachers for the use of aesthetics in their professional activities]*. (PhD. diss.). Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, Kyiv [in Ukrainian].
- Fopel, K. (2003). *Effektivnyi vorkshop. Dinamicheskoe obuchenie [An effective workshop. Dynamic training]*. Moskva: Genezis [in Russian].
- Kopytin, A. I. (Ed.). (2006). *Art-terapiia – novye gorizonty [Art therapy is a new horizon]*. Moskva: Kogito-Tcentr [in Russian].
- Lytvynenko, S. A. (2014). Vykorystannia vorkshopiv u pidhotovtsi maibutnikh psykholohiv do profesiinnoi diialnosti [Use of workshops in preparation of future psychologists for professional activity]. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity [Updating the content, forms and methods of education and training in educational institutions]*, 9. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_9_5. [in Ukrainian].
- Tararina, E. (2013). *Praktikum po art-terapii: shkatulka mastera [Use of workshops in preparation of future psychologists for professional activity]*. Lugansk: Elton-2 [in Russian].
- Zimovin, O. (2017). Vorkshop yak format profesiinoho navchannia [Workshop as a format of vocational training]. *Oplata pratsi [Payment labor]*, 4/1. Retrieved from <https://i.factor.ua/ukr/journals/ot/2017/february/issue-4/1/article-25440.html> [in Ukrainian].

JULIIA KULIMOVA

USE OF WORKSHOPS IN AESTHETIC THERAPY TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The reform of national education is characterized by the transformation of future primary school teachers' vocational training. Thus, the article updates the introduction of interactive aesthetic therapy pedagogical technologies in higher education institutions, which are able to harmonize the educational space of the university, stimulate the motivation of future teachers to study, support the creative individuality of every student, etc. The author notes that the established educational tradition of professional pedagogical education is sufficiently standardized, which reduces the effectiveness of this process and nullifies the interpersonal interaction of the lecturer and students during the study.

It is determined that a topical and effective form of interactive and dynamic learning with a view to enhancing aesthetic therapeutic education of future elementary school teachers is a workshop method that allows to acquire knowledge and form the skills of the chosen profession in a comfortable and relaxed environment. The article highlights a step-by-step method of aesthetic therapy training of students in the process of conducting a workshop (formulation of the purpose and end result of the lesson; determination of specific aesthetic therapy techniques and exercises for different workshop stages; planning of time limits, a theme, key questions and necessary resources; formulating the own "teacher's message". The peculiarities of using "mind-maps" for the effective planning of aesthetic therapy training of future primary school teachers in the course of the workshop are revealed. The peculiarities of applying certain aesthetic therapy exercises (phototherapeutic technique "Conversation", the exercise "Talker", sand technique "Creating the own world") in the process of organizing workshops are characterized.

Building a new educational paradigm requires a reboot of the theoretical component of the educational process, its practical orientation, as well as the development of an adequate pedagogical strategy for the formation of an independent, free and responsible person of the 21st century. In this sense, aesthetic therapy training of future primary school teachers is of particular importance, which promotes the harmonization and optimization of the educational space of HEA and facilitates the acquisition of effective and non-standard ways of solving professional problems. Such training is possible subject to the use of innovative interactive technologies – in particular, a workshop that helps students to develop mobility, skills of active interpersonal interaction, speed and effectiveness of response in critical situations, flexibility and adaptability to change, which provides competitiveness on the basis of European standards and the best national educational traditions. The prospect of further research is seen in the study of scientific, methodological and organizational principles of the workshop method use in the process of professional training of future professionals in other pedagogical specialties.

Key words: workshop, dramatization, aesthetic therapy, pedagogical training, elementary school, vocational training, storytelling.

Надійшла до редакції 06.08.2019 р.